

Buzgó Gábor

A trianoni államhatár hatása a Nyírség és a Szatmári-síkság társadalmára
1900 és 1941 között¹

A GISa Hungarorum Kutatócsoport keretében megvalósult kutatómunkának köszönhetően az elmúlt években olyan tanulmányok sorozata jelent meg a hazai történetírásban, amelyek gazdaság- és társadalomtörténeti szempontból lehetővé teszik a trianoni államhatár hatásának újfajta értelmezését. Ezeknek a tanulmányoknak egy része a *Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon* című kötetben jelent meg, amelyben többek között Demeter Gábor, Péntes János és Szilágyi Zsolt különböző módszertannal elvégzett kutatásai arra a megállapításra jutottak, hogy a Kárpát-medence már 1910-ben sem mutatott egységes gazdaság szerkezeti képet, hiszen a területi egyenlőtlenségekre vonatkozó elemzések rávilágítottak arra, hogy számos törésvonal húzódott a történeti Magyarországon. Mindennek a határ menti térség vizsgálata szempontjából azért van jelentősége, mert az egyik kimutatható törésvonal a Nyírséget és a Szatmári-síkságot érintő, Magyarország és Románia között húzódó határszakasz mentén fektet.² A trianoni magyar–román határvonal már eleve periférikus helyzetben találta a határzóna egy részét, hiszen az 1920 előtt is belső perifériának számított, amely megállapítás leginkább a határ romániai oldalán fekvő térségre jellemző, bár kétségtelen, hogy a Magyarországon maradt szatmári és nyírségi tájak is a periférikus területek közé tartoztak.³ Elemzésem során a vándorlási egyenleg és az írni-olvasni tudás alakulásának vizsgálatán keresztül szeretném bemutatni, hogy hatott-e a trianoni államhatár létrejöttére a Nyírség és a Szatmári-síkság társadalmára a 20. század első felében. A két fejlettségi mutatóra vonatkozóan településszintű Excel-adatbázist építettem, amelynek az adatait járási szintre aggregáltam.⁴

Módszertan és elemzés

Ebben a vizsgálatban az államhatárral érintkező járásokat, egy körülbelül 20–30 km-es mélységű sávot tekintettem határ menti térségnek. Ez nagyjából azonos a földrajztudományban határ menti zónának tekintett területtel, ekkora az a távolság, amelyen belül az államhatár még hatást fejthet ki a környező települések mindennapi életére.⁵ Kutatásom során összesen öt nyírségi és szatmári járást (Csengeri, Fehérgyarmati, Mátészalkai, Nyírbátori, Ligetaljai) vontam be a vándormozgalommal és az írni-olvasni tudással kapcsolatos vizsgálatba. Az elemzés során komparatív módszert alkalmaztam, amely egyrészt területi, másrészt időbeli összehasonlítást jelentett.

¹ A publikáció elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00022 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

² Újabbban felmerült annak lehetősége, hogy a határváltozás kedvező hatással is járhat, ha egy adott régió mélyebb fejlettségi szintről indulva a területi egyenlőséget tekintve a felzárkózás pályájára lép. Demeter–Radics–Péntes 2018. 220.

³ Demeter 2018. 145–194.; Péntes 2018. 85–116.; Szilágyi 2018a. 47–84.

⁴ Buzgó [2020.] A magyar–román határsávról vonatkozóan az 1900–1941 közötti évtizedek vándormozgalmáról adatbázist készítettem, melyet az *academia.edu* honlapon bárki számára elérhetővé tettem.

⁵ Péntes–Deák–Hegedűs 2018. 230.

A Trianon utáni folyamatok értelmezéséhez szükség volt az 1920 előtti időszak viszonyainak vizsgálatára is, hiszen az esetleges változások ehhez képest kaphattak jelentést. Ezért a határsáv vándormozgalmát 1901 és 1941 között négy időmetszetben vizsgáltam, amelynek köszönhetően dinamikájában láthattam a bekövetkezett változásokat. A trianoni államhatár tájakat vágott ketté, azonban azzal, hogy az elemzést négy időmetszetre terjesztettem ki, én is szétszabdaltam a térséget, hiszen a századfordulón és az 1910-es években még nem létezett a vizsgált határvonal, 1941-re pedig már egy része megszűnt, így az általam elemzett magyar–román államhatár több esetben is csak fikció.

A határ menti járások adatait a Szatmári-síkság és a Nyírség határsávon kívül eső belső területeinek értékeivel vettem össze, amelyek nagyrészt lefedték a trianoni országterületen maradt Szabolcs és Szatmár vármegyék, illetve az azokhoz kapcsolt Bereg, Ung és Ugocsa vármegyék területét.⁶ A határ menti zóna jáásaiban nagyrészt aprófalvak feküdtek, a felsorolt vármegyék jelentős részét szintén kis lélekszámú helységek alkották, a határsáv és a belső területek tehát hasonló karakterű településállománnyal rendelkeztek, a kontextualizálás során ezért lehet indokolt a határ menti járásokat a vármegyei adatokkal összehasonlíttani.⁷ Ennek következtében vizsgálhatóvá vált, hogy a határzónában fekvő járások esetében kimutatható-e már az államhatár negatív hatása, vagy az a 20. század első felében még kevésbé érezte következményeit. Az egyes települések járásokba osztásánál az 1941-es állapotot vettem alapul, és azt vetítettem vissza a korábbi helyzetre, ugyanis ez a módszer számít elfogadottnak a kutatásban.⁸

A vándormozgalom vizsgálatához szükség van a vándorlási egyenleg⁹ rátájának kiszámítására, amelyhez kvantitatív források alkalmazhatók. A vándorlási egyenleghez mindekelőtt meg kell állapítani a vándorlási különbözetet.¹⁰ A vándorlási különbözet egyik összetevőjét a természetes szaporodás adatai adják, amelyhez forrásként elsősorban a Klinger András szerkesztésében megjelent *A népmozgalom főbb adatai községenként* című kötet használható. Ebben a kötetben településszinten, éves bontásban került közlésre az élveszületések és a halálozások száma 1901 és 1968 között.¹¹ A vándorlási különbözet másik komponensét a tényleges szaporodás rátája alkotja, amelyet az 1900 és 1941 között végzett népszámlálások lélekszámadataiból lehet kiszámítani.¹² A népszámlálási kiadványokra támaszkodva építettem Excel-adatbázist, amelyhez az 1900 és 1930 közötti időszakra vonatkozóan felhasználtam a Szilágyi Zsolt által épített *Alföldi Települések Történeti Adatbázisa* című gyűjteményben¹³ szereplő adatokat és számításokat is. A pozitív vagy

⁶ A trianoni országterületre számított 1900-as, 1910-es, 1920-as és 1930-as vármegyei lélekszámadatokat az 1930-as népszámlálás első kötete tartalmazza. MSK Ús 83. k.

⁷ Meglátásom szerint, ha a határ menti járásokra vonatkozó adatokat a teljes Tiszántúllal hasonlítottam volna össze, akkor torz adatokat kaphattam volna, hiszen a Hajdúságban, illetve a nagytáj déli részén, a Körös-Maros közén inkább mezővárosok, városi funkcióval is rendelkező települések alkotják a tájat.

⁸ Szilágyi 2018b. 264–265.

⁹ A vándorlási egyenleg olyan fejlettségi mutató, amely tartósan alkalmas a területi egyenlőtlenségek szemléltetésére, hiszen hasonló módszertannal számítható ki a történeti és a recens elemzések során is, ennek köszönhetően a 20. század migrációs folyamatai elméletileg összevethetők a mai folyamatokkal. Ennek köszönhetően ezt a fejlettségi mutatót a földrajztudományban is használják. Demeter 2020. 23–59.

¹⁰ Szilágyi 2018c. 85–88.

¹¹ Klinger 1969.

¹² MSK Ús 1., 42., 69., 83. k.; Népszámlálás 1941. 2. k.

¹³ Az *Alföldi Települések Történeti Adatbázisa* (ATTA) egy összetett MsExcel adatbázis, amelyet Szilágyi Zsolt főként a Néprajzi Múzeum és a múlt század első felében megjelent statisztikai kiadványsorozatok (Közigazgatási tájékoztató lapok, helységnévtárak, Magyar Statisztikai Közlemények Új sorozat) népesedés-, foglalkozásszerkezet- és életmódtörténeti értékű törzsadataiból épített. Szilágyi 2021. 9. 15. lábjegyzet.

negatív vándorlási egyenleg megmutatja, hogy egy-egy település mennyire vonzza vagy taszítja a népességet, amely alapján azt is vizsgálni lehet, hogy a közeli államhatár mennyire hozta periférikus helyzetbe, vagy esetleg mennyire tudta dinamizálni a határsáv településeit.

A vándorlási egyenleggel kapcsolatban módszertani problémát jelent az egyes települések közigazgatási határának változása. Ha például egy község közigazgatási határából valamely szomszédos településhez átkerült egy olyan mezőgazdasági határrész, amelyen jelentős számú külterületi népesség élt, akkor a kibocsátó település számára mindez vándorlási veszteségként könyvelhető el, míg a szomszédos településnek, amelyhez a külterületi rész csatlakozott, vándorlási nyereséget jelent. Mezoszinten viszont ez a probléma kevésbé jön elő, hiszen a települések között végbement közigazgatási változásokat a járásokra aggregált adatsorok kisimítják.

	1900–1910	1910–1920	1920–1930	1930–1941
Határ menti járások	-8,79	-7,57	-6,59	-9,64
Vármegyék összevont átlaga	-29,35	-4,31	-2,44	-13,33

1. táblázat. A vándorlási egyenleg átlagának alakulása a Nyírségben és a Szatmári-síkságon 1900 és 1941 között.

Forrás: Klinger 1969.; MSK Ús. 1., 42., 69., 83. k.; Népszámlálás 1941. 2. k.

A táblázat alapján látható, hogy a határ menti járások vándorlási egyenlege követte a vármegyék átlagának trendjét, ugyanis a Nyírség és a Szatmári-síkság belső területein az 1900-as évtized után csökkenni kezdett az elvándorlás üteme, majd az 1930-as években ismét emelkedő tendencia figyelhető meg. Ugyanez jellemző a határ menti járásokra is, viszont a csökkenés ebben a térségben mérsékeltebb volt, illetve stagnálónak is nevezhető. Az 1900-as évekre jellemző, vármegyei szinten magas elvándorlási arány valószínűleg a századfordulós kivándorlásnak köszönhető. A Nyírség és a Szatmári-síkság trianoni területe nem esett az amerikai kivándorlás fő sodrába,¹⁴ azonban láthatóan ezek a tájak is jelentős vándorlási veszteséget könyvelhettek el ebben az évtizedben. A későbbi határzónába tartozó járásokat viszont kevésbé érintette ez a probléma, vagyis ekkor még a belső területekhez képest valamivel kedvezőbb helyzet feltételezhető, bár összességében a határ menti zóna is mindvégig népességkibocsátó térség maradt 1900 és 1941 között. Az elvándorlás ütemét az 1910-es években az első világháború egyértelműen megakasztotta,¹⁵ ami megmutatkozott a Nyírség és a Szatmári-síkság térségének vándorlási adataiban is, hiszen jelentősen csökkent az elvándorlás mértéke, viszont a határ menti zónában ez a csökkenés kevésbé érzékelhető. Az 1920-as évek vándormozgalmának egyik sajátos mozzanata a trianoni államhatáron kívül rekedt térségekből származó menekültek érkezése volt. Ez a jelenség a magyar–román határsávot nagymértékben érintette, hiszen a térség néhány határ menti települése, például Mátészalka, Csenger és Fehérgyarmat jelentős vándorlási nyereséget könyvelhetett el az 1920-as évtizedben. Ennek ellenére a Nyírség és a

¹⁴ Szilágyi 2018c. 88.

¹⁵ Szilágyi 2018c. 89.

Szatmári-síkság járásából való elvándorlás üteme csak mérsékelten csökkent, ami rávilágít annak lehetőségére, hogy az egyes járások között, illetve azokon belül differenciáltan oszlott meg a népességkibocsátó és -vonzó települések aránya. Az 1930-as években ehhez képest mind a nagytájak, mind a határ menti járások esetében magasabb elvándorlási arányt láthatunk, amelyhez lehetséges, hogy hozzájárult a világgazdasági válság (Magyarországon elsősorban mezőgazdasági válság) is. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy ekkorra már megszületett az első és a második bécsi döntés is, vagyis a vizsgálati időszak végére, 1941-re az általam határ mentinek tekintett nyírségi és szatmári járások éppen nem tartoztak a ténylegesen határ menti térségek közé, valószínűleg számolni kell a korábban elcsatolt területekre való visszavándorlás lehetőségével is.

Áttekintve az 1900 és 1941 közötti időszakra jellemző általános migrációs folyamatokat, nehéz olyan évtizedeket választani, amelyeket könnyen össze lehetne hasonlítani, hiszen bizonyos szempontból egyik sem tekinthető „nyugodt” évtizednek. Úgy vélem, hogy az 1910-es évtized semmiképpen sem képezheti a komparáció alapját, hiszen az első világháború idején nemcsak a migráció torpant meg, hanem a házasságkötések és a születések száma is jelentősen csökkent, ami befolyásolhatja a vándorlási egyenleg alakulását.¹⁶ Az 1920-as évtizedet sem tekinteném feltétlenül jól összehasonlíthatónak, hiszen valószínűleg főként az évtized elején a menekülteknek köszönhetően olyan vándorlási többlet érte a Nyírség és a Szatmári-síkság határ menti zónáját, amelyre korábban a térségben még nem volt példa, vagyis itt is inkább „kibillent” helyzetet láthatunk. Az összehasonlításra legalkalmasabb két évtized az 1900-as és az 1930-as lehet. Ezekben az évtizedekben a határzóna járásából kisebb volumenű volt az elvándorlás, mint a nagytájak esetében. Az 1900-as években a vizsgált térség még nem számított határ mentinek, az 1930-as években viszont már igen, a „határzóna” és a belső területek között a vándorlási egyenlegben megmutatózó különbség azonban nem változott. Ennek alapján úgy tűnik, hogy a vándormozgalmat illetően az államhatár negatív hatást ekkor még nem fejtett ki a határzónára.

Az államhatár határzónára gyakorolt hatását más fejlettségi mutatók alapján is érdemes vizsgálni. Ebben a vizsgálatban a másik elemzésre érdemes mutatónak az írni-olvasni tudást választottam. A vándorlási egyenleg és az írni-olvasni tudók aránya között a GIS-ta Hungarorum Kutatócsoport keretében, Szilágyi Zsolt által elvégzett korrelációs számítás szerint gyenge, ráadásul negatív előjelű (-0,12) korreláció van.¹⁷ Ez a korrelációs számítás viszont csak 1910-re vonatkozott, vagyis lehetséges, hogy más időmetszetben eltérő eredményre juthatunk. Tény azonban, hogy a két változó esetében a 20. század első felében egymástól független változóról beszélünk. A recens vándorlási folyamatokban fontos szerepet játszik az oktatás, azon belül is inkább a felsőfokú oktatás, hiszen az aprófalvakból a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők valószínűleg a városokban találhatnak szakterületüknek megfelelő munkahelyet, ezért nagyobb arányban dönthetnek az elvándorlás mellett. Az 1900 és 1941 közötti időszakban a mindenki által elérhető képzési szint az elemi oktatás volt, amelynek keretében a tanulók megtanultak írni és olvasni. Az oktatás már ekkor is hatással volt az emberek munkavállalási lehetőségeire.¹⁸ Az írni-olvasni tudók számát a korabeli népszámlálási kötetek évtizedenként publikálták, vagyis jól nyo-

¹⁶ Koloh 2018. 14–30.

¹⁷ Szilágyi 2018a. 63.

¹⁸ Uo.

mon követhető az arányukban beállt változás, ennek minőségét azonban ezekből az adatokból nem tudjuk mérni. Az írni-olvasni tudás megléte nem feltételezi az elemi iskola elvégzését, a nagylétei református egyházi iskola tanulóira vonatkozó főkönyveinek áttekintése során magam is azt tapasztalhattam, hogy az 1910-es években sokan az elemi iskola 4–5. osztályát már nem kezdték el, vagy év közben szakították meg tanulmányukat.¹⁹ Az írni és olvasni tudást viszont az 1–2. osztályban is meg lehetett szerezni. A 20. század első felében az alfabetizáció még előnynek számíthatott a munkaerőpiacon, azonban a vándorlási folyamatok kevésbé függtek a műveltségtől.²⁰ A vándorlás és az oktatás között valószínűleg akkor lehetne összefüggést kimutatni, ha a középfokú és felsőfokú oktatásra vonatkozóan lennének település- vagy járásszintű adataink, viszont ezeket nem publikálták.²¹ Az írni-olvasni tudók aránya, mint fejlettségi mutató, nem számít tartósan használható indexnek, ugyanis az 1940-es évekre az ország nagy részén már 90% fölött volt az elemi oktatásból kikerülők aránya (1910-ben kb. 78%, 1930-ban kb. 90%).²² (A települések külterületein ettől eltérhetett az írni-olvasni tudók aránya, lásd Hajdúböszörmény példáját.)²³ A fejlettség ezen mutatója lassanként gyakorlatilag elveszítette a területi egyenlőtlenségek kimutatására való képességét. A második világháború utáni időszakban a műveltségi viszonyok szemléltetésére már inkább a középszintű képzés, napjainkban viszont a felsőoktatásban való részvétel lehet alkalmas. Kérdésként felmerülhet, hogy ha az 1940-es évekre az írni-olvasni tudók arányának mutatója veszt értékéből, akkor mégis mi értelme van annak, hogy az államhatár hatását ezen az indexen keresztül vizsgáljam. Ennek a vizsgálatnak a Nyírség és a Szatmári-síkság esetében azért lehet jelentősége, mert a 20. század első felében pontosan ebben a térségben emelkedett a legdinamikusabban az írni-olvasni tudók aránya, vagyis az országos viszonyokhoz képest konvergencia figyelhető meg. Ehhez természetesen hozzájárult az is, hogy az 1900-as években a Nyírségben és a Szatmári-síkságon volt az egyik legalacsonyabb az írni-olvasni tudók aránya az országban, legalábbis a trianoni országterületen mindenképp.²⁴ Ebben a térségben tehát a 20. század első felében még volt hová fejlődni, ennek következtében a műveltségi viszonyok ábrázolására az írni-olvasni tudók arányának mutatója még használható index. A vándorlási egyenleg rátájának vizsgálatához hasonlóan az írásbeliséget is járások szerint elemzem, a járásokat a határ menti zónába vagy az egyes vármegyék belső területeihez osztom be, ezután pedig reményeim szerint láthatóvá válik majd, ha az államhatár mentén a belső területekkel szemben leszakadó határsáv alakul ki.

Az írni-olvasni tudók arányának vizsgálata előtt szólni kell néhány szót a fejlettségi mutatóval kapcsolatban felmerülő módszertani problémákról. A területi egyenlőtlenség vizsgálata során kialakult az a gyakorlat, mely szerint az alfabetizáció mértékét nem a teljes lakosságra, hanem csak a 6 éven felüli korcsoportra számítják ki. E módszerrel kapcsolatban felmerült annak lehetősége, hogy az 1910-re számított alfabetizációs index kiszámításakor csak a 6 és 60 év közötti korosztályt kellene figyelembe venni, hiszen 1850 előtt az elemi oktatási rendszer még kiépületlen volt. Szilágyi Zsolt viszont felhívta arra a figyelmet, hogy abban az esetben, ha az 1910-es adatok a későbbi időszakokhoz képest

¹⁹ MNL HBML VIII. 248.

²⁰ Szilágyi 2018a. 63.

²¹ Szilágyi 2018b. 273.

²² Uo.

²³ Tatár 2013. 37–38.

²⁴ Szilágyi 2018b. 273.

nyerik el jelentőségüket, vagyis dinamikus kép ábrázolása a cél, jobb, ha a 60 év felettieket is bevonjuk a vizsgálatba, hiszen az 1920-as vagy az 1930-as években 60 év felettieknek már nagyobb arányban volt lehetőségük részt venni az elemi iskolai oktatásban.²⁵ Az írni és olvasni tudók arányának kiszámításához szükség van a járások lélekszámának, a 6 éven aluli lakosság lélekszámának, valamint az írni-olvasni tudók számának ismeretére. Ezeket az adatokat a 20. század első felében lezajlott népszámlálások részletesen publikálták, így viszonylag könnyen meghatározható az írásbeliség aránya. Az írásbeliség arányának elemzése azért is lehet jó kiindulási alap, mert ebben az esetben mind a négy évtized adatsora felhasználható a vizsgálat során, ugyanis az írni-olvasni tudók arányában folyamatos növekedés tapasztalható az 1900 és 1941 közötti időszakban, nem olyan hektikus ennek a mutatónak a mozgása, mint a vándorlási egyenlegé.

	1910	1920	1930	1941
Határ menti járások	66,95	73,71	81,28	84,24
Vármegyék összevont átlaga	64,59	72,16	75,48	85,07

2. táblázat. Az írni-olvasni tudók arányának alakulása a 6 éven felüli lakosság körében a Nyírségben és a Szatmári-síkságon 1900 és 1941 között.

Forrás: MSK Ús. 42., 69., 83. k.; Népszámlálás 1941. 2. k.

A térség belső területeire, valamint a határ menti zónára vonatkozó elemzés elvégzése után láthatóvá vált, hogy nincs szignifikáns különbség az írásbeliségben a két terület között. A műveltségi viszonyokat tekintve a határ menti járásokban nem tapasztalható lemaradás a belső területekhez képest, tehát az államhatár negatív hatása még ebben a mutatóban sem jelentkezett a 20. század első felében.

Konklúziók és kitekintés

Vizsgálatom során a nyírségi és a szatmári adatok alapján a vándorlási egyenlegre és az írni-olvasni tudók arányára vonatkozóan is hasonló eredmény született, mely szerint a határ menti és a belső területek között a 20. század első felében legalábbis e két fejlettségi mutató tekintetében még nem volt számottevő különbség, vagyis az államhatár nem érezte negatív hatását a határvonal közelében. Elemzésemben rövid távú határmentiséget vizsgáltam, hiszen záródátumnak az 1941-es évet tekintettem, a továbbiakban viszont érdemes lenne a hosszabb távú folyamatokat is elemezni, hiszen ezáltal az eddigi eredményeket is más kontextusba lehetne illeszteni. Ezt azonban megnehezíti, hogy az egyes fejlettségi mutatókat a történeti és recens folyamatok esetében nehezen lehet összehasonlítani, ugyanis a területi differenciák kiegyenlítődése után azok érvényüket veszíthetik. Ilyen például az írni-olvasni tudók aránya is. Hasonló módszertannal, a határ menti zóna és a belső területek összehasonlításával a recens folyamatokra vonatkozóan is lehetne

²⁵ Uo.

vizsgálatot készíteni. A területi egyenlőtlenségek hosszú távú vizsgálata azonban nem feltétlenül a történészek feladata, hiszen ezen a tudományterületen recens folyamatokat ritkán szoktak elemezni, ez inkább a földrajztudomány tárgykörébe tartozik, nem véletlen, hogy a területi differenciák egy évszázadot átfogó vizsgálatára az utóbbi években Demeter Gábor és Pénzes János tollából születtek kísérletek.²⁶ A történettudomány részéről valószínűleg csak kutatási irányvonalakat kijelölő kérdések érkezhettek a történeti folyamatok elemzésére támaszkodva.

A földrajztudomány ma a magyar–román államhatár mellett fekvő térségeket egyértelműen a periférikus térségek közé sorolja, az eddigi történeti vizsgálatok szerint a perifériaképződés folyamata, legalábbis a vizsgált fejlettségi mutatók esetében az 1940-es évekig még nem érezte hatását, vagyis az valószínűleg a második világháború után gyorsult fel. A vizsgált térség ma is népességkibocsátó területnek számít, emellett a tiszántúli határzóna jelentős részében a helyi lakosság körében kifejezetten magas azoknak az aránya, akik csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, illetve végzettség nélküliek.²⁷ Az elvándorlás és a lakosság közép- és felsőoktatásban való alacsony szintű részvétele lehetséges, hogy nem specifikusan határ menti probléma, hiszen ezek a negatív folyamatok az ország belső periferiáin is jelen vannak. Ezek a jelenségek már csak azért sem lehetnek specifikusan határ menti problémák, mert nem az ország teljes határszakaszán vannak jelen, hiszen például a Kisalföld államhatárral érintkező térségében kevésbé érvényesülnek. Ehhez természetesen hozzá kell tenni, hogy az ország egyes határszakaszai eltérő lehetőségeket kínálnak az ott élő lakosságnak, ebből a szempontból a Dunántúl nyugati része egyértelműen kedvezőbb helyzetben van, mint az Alföld keleti határvidéke. Az elvándorlás és a kedvezőtlen iskoláztatási/műveltségi adatok valószínűleg sokkal inkább összefüggésben állhatnak azzal, hogy a periférikus területek nagy részét az aprófalvas településszerkezettel rendelkező térségek alkotják. Ezekben a térségekben egyben a forgalmi és piaci viszonyok is kedvezőtlenebbek lehetnek. Ma a magyar–román államhatár mellett húzódó sávban szintén falvak láncolatát láthatjuk, különösen a Szatmári-síkságon helyezkednek el nagy számban aprófalvak, azonban az ettől délre elterülő nyírségi és bihari tájakon is a kis- és nagyközségekből álló településszerkezet dominál. Ezek a negatív folyamatok lehetséges, hogy a nélkül is érintenék a magyar–román határ mentén elterülő sávot, ha nem itt húzódna az államhatár. Azonban a recens problémákra vonatkozóan azt is vizsgálat alá kellene vonni, hogy vajon az államhatár melletti fekvés nem hat-e mégis közvetetten negatív módon a térségre. A gazdasági és társadalmi problémákat vajon felerősíti a határ vonal?

²⁶ Demeter 2020. 23–59.; Pénzes 2020. 60–81.

²⁷ Demeter 2020. 47.

Gábor Buzgó

The Impact of the Trianon State Border on the Society of the Nyírség and the Szatmár Plain between 1900 and 1941

In my study, I am primarily looking for the answer to how the Trianon state border affected the society of the Nyírség and the Szatmár plain in the first half of the 20th century. The recent literature of geography clearly classifies the Trans-Tisza border strip along the Hungarian-Romanian border as a peripheral area, but the question is whether the new state border had a negative effect between 1920 and 1941 or could have been the result of a longer-term process.

In the case of the Nyírség and the Szatmár plain, I consider the districts in contact with the state border to be the border zone. I examine the problem of living near the border through two development indicators, one of which is the migration balance and the other the literacy rate. I hope that through the examination of the migratory movement and the education conditions, it becomes possible to perceive how the state border of Trianon affected the society of the border strip between the Nyírség and the Szatmár plain.

Források

Levéltári források

MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
VIII.248. A Nagylétai Református Elemi Népiskola iratai (1908–1939).

Nyomtatott források

MSK Ús. 1. k. A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Bp., 1902. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 1.)

MSK Ús. 42. k. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Bp., 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42.)

MSK Ús. 69. k. Az 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Bp., 1923. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69.)

MSK Ús. 83. k. Az 1930. évi népszámlálás. 1. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakott helyek szerint. Bp., 1932. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 83.)

Népszámlálás 1941. 2. k. Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Bp., 1976.

Adatbázis

Buzgó [2020.] Buzgó Gábor: A magyar–román határsáv vándormozgalma 1900–1941 adatbázis. [Debrecen, 2020.] https://www.academia.edu/44836815/A_magyar_rom%C3%A1n_hat%C3%A1rs%C3%A1v%C3%A1ndormozgalma_1900_1941_adatb%C3%A1zis (Utolsó letöltés: 2021. május 25.)

Szakirodalom

- Demeter 2018. Demeter Gábor: Perifériák és fejlett régiók a történeti Magyarországon (1890–1910). In: Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk.: Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp.–Debrecen, 2018. 145–194.
- Demeter 2020. Gábor Demeter: Estimating regional inequalities in the Carpathian Basin – Historical origins and recent outcomes (1880–2010). In: Regional Statistics, 10. (2020) 1. sz. 23–59.
- Demeter–Radics–Pénzes 2018. Demeter Gábor, Radics Zsolt, Péntes János: Fejlettségi és formális (hasonlósági) régiók és törésvonalak Köztes-Európában 1910–1930. In: Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk.: Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp.–Debrecen, 2018. 219–254.
- Klinger 1969. A népmozgalom főbb adatai községenként 1901–1968. Szerk.: Klinger András. Bp., 1969.
- Koloh 2018. Koloh Gábor: Magyarország demográfiája és az első világháború. In: Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után. Konfliktusok, kihívások, változások a háború és az összeomlás nyomán. Szerk.: Bódy Zsombor. Bp., 2018. 9–46.
- Pénzes 2018. Péntes János: Fejlettségi különbségek és centrum–periféria viszonyok a történelmi Magyarországon. Összehasonlító módszertani vizsgálat. In: Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk.: Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp.–Debrecen, 2018. 85–116.
- Pénzes 2020. János Péntes: The impact of the Trianon Peace Treaty on the borderzones – an attempt to analyse the historic territorial development pattern and its changes in Hungary. In: Regional Statistics, 10. (2020) 1. sz. 60–81.
- Pénzes–Deák–Hegedűs 2018. Péntes János, Deák Attila, Hegedűs László Dávid: Periférikuság és határmentiség Magyarországon. In: Falu – város – periféria: határon innen és túl. Szerk.: Péntes János. Debrecen, 2018. 227–235.
- Szilágyi 2018a. Szilágyi Zsolt: A Kárpát-medence fejlettségi membránja (1910). A fogalomalkotás és a vizualizálás egy lehetséges módszertani megoldása, az eredmények kontextualizálási kísérlete. In: Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk.: Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp.–Debrecen, 2018. 47–84.

- Szilágyi 2018b. Szilágyi Zsolt: Az életminőség területi különbségeinek változása Magyarországon a 20. század első harmadában. In: Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk.: Demeter Gábor, Szulovszky János. Bp.–Debrecen, 2018. 255–334.
- Szilágyi 2018c. Szilágyi Zsolt: Vándormozgalom a trianoni Alföld területén a 20. század első harmadában. In: Századok, 152. (2018) 1. sz. 85–126.
- Szilágyi 2021. Szilágyi Zsolt: A trianoni Alföld újraértelmezése. Lehetséges regionális történeti földrajzi, gazdaság- és társadalomtörténeti kontextusok a táj múltjának történelmiesítéséhez (1910–1930). In: Új Nézőpont, 8. (2021) 1. sz. 5–29.
- Tatár 2013. Tatár Antal: A tanyavilág kialakulása és története Hajdúböszörmény határában 1944-ig. BA szakdolgozat. DE BTK. Debrecen, 2013.